

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Навчально-науковий інститут педагогіки
Кафедра педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»
на тему «Екологічне виховання дітей дошкільного віку засобами проектної
діяльності»

Виконала: студентка VII курсу, групи 71
напряму підготовки (спеціальності)
801010201 «Початкова освіта»

Салімонович Т.В.

Керівник Дубасенюк О.А. доктор
педагогічних наук, професор

Рецензент Смагін І.І. кандидат наук з
управління педагогічних наук, доктор
педагогічних наук

«Допущено до захисту»

*Завідувач кафедри доктор педагогічних наук,
професор Антонова О.Є. _____*

«_____» _____ 2015 року

Житомир-2015 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-7
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи екологічного виховання особистості як педагогічна проблема у дошкільних навчальних закладах.....	8-34
1.1. Етапи становлення в контексті історико-педагогічного підходу проблеми екологічного виховання в історії педагогічної думки.....	8-22
1.2. Питання екологічного виховання у класичній педагогіці.....	23-28
1.3. Сучасні підходи до екологічного виховання дітей дошкільного віку.....	29-31
1.4. Аналіз базових понять дослідження екологічного виховання дітей дошкільного віку засобами проектної діяльності	31-34
Висновки до розділу I.....	35-37
РОЗДІЛ II. Основні напрями екологічного виховання дітей дошкільного віку.....	38-91
2.1. Сутність проектної діяльності: поняття, зміст, форми і методи.....	38-48
2.2. Організація дослідно-експериментної роботи екологічного виховання дітей дошкільного віку	49-79
2.3. Реалізація засобів проектної діяльності у процесі екологічного виховання дітей дошкільного віку	80-87
2.4. Методичні рекомендації для педагогічних працівників щодо формування екологічної відповідальності дітей дошкільного віку	88-91
Висновки до розділу II.....	91-93
ВИСНОВКИ.....	94-99
ЛІТЕРАТУРА	100-108
ДОДАТКИ.....	109

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. Потреба у екологічному вихованні дітей зумовлена наявністю екологічної кризи у всьому світі. Її причина криється у практичній діяльності людини та залежить від її свідомості. Основи екологічної культури закладаються в дошкільному дитинстві, від чого залежить ставлення особистості до світу природи у подальшому, що підтверджує важливість використання цього сензитивного періоду для екологічного виховання особистості.

У Законі України «Про дошкільну освіту» визначається її роль як провідна у формуванні особистості дитини, саме тому зміст освіти має виступати основою становлення людини, а методи відповідати віковим особливостям дітей.

Базовий компонент дошкільної освіти орієнтує сучасних працівників дошкільного профілю у виборі завдань та змісту роботи з дітьми так, щоб не тільки забезпечувати їх певними знаннями, а й відкривати перед ними «науку життя», завдяки якій формувалися б творчі особистості з почуттям власної гідності та відповідальності за свої вчинки.

Відповідно до вимог Базового компонента до кінця дошкільного періоду у дитини мають бути сформовані елементи екологічної вихованості, екологічного світорозуміння, позитивне ставлення до природи.

Проблема екологічного виховання значно активізувалась в наш час. Зокрема цій проблемі присвячені праці таких вчених як Я. Коменського «Велика дидактика», Д. Локка «Думки про виховання», Й. Песталоцці «Лінггард і Гертруда», С. Русової «Дошкільне виховання», Ж-Ж. Руссо «Еміль, або про виховання», В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям», К. Ушинського «Рідне слово» та «Дитячий світ».

Такі сучасні дослідники цієї проблеми як С. Дерябо, Г. Пустовіт, В. Ясвін у своїх наукових працях підкреслюють про необхідність формування екоцентричного типу екологічної свідомості діяльності людей у природі.

Н. Горопаха, Н. Глухова, Н. Кот, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н.

Рижова, Н. Яришева доводять, що основи екологічного виховання закладаються ще в дітей дошкільного віку, а екологічна свідомість виступає головною та важливою складовою екологічної культури, формування основ якої ці дослідники визначають метою екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Учені довели, що через емоційну взаємодію з образами діти засвоюють певні уявлення та знання, виробляють конкретні судження, формують особисті висновки. Образність екологічних проектів сприяє формуванню перших уявлень про ті об'єкти і явища, про які в них розповідається.

Психологічні та фізіологічні особливості дітей дошкільного віку не дозволяють переобтяжувати їх когнітивну сферу, дитина "...мислить образами, формами, фарбами, звуками" (К. Ушинський), тому здатна до усвідомлення та систематизації знань через певні образи. Адже чим яскравішим є образ, тим він сильніше впливає на почуттєву сферу дитини, забезпечує запам'ятовування отриманої інформації. Яскраві образи у поєднанні з пізнавальною інформацією важливо втілювати у екологічних проектах. Педагоги та психологи, вважають процес пізнання природи необхідним засобом виховання та використовують його для різнобічного розвитку особистості дитини.

Саме тому у нашій роботі проект виступає засобом екологічного виховання.

Актуальність проблеми екологічного виховання в дошкільному дитинстві, існуючі суперечності між завданнями і технологіями екологічного виховання дошкільнят, потребами і станом розвитку практики екологічного виховання, необхідністю і можливістю формування у дошкільників початкових екологічних уявлень як основи екологічної культури, розвитку екологічної свідомості та позитивного емоційно-ціннісного ставлення дітей до природи, необхідність використання для цього процесу різних засобів з метою підвищення його ефективності зумовили вибір теми магістерської роботи

«Екологічне виховання дітей дошкільного віку засобами проектної діяльності».

Екологічне виховання – це система виховних заходів, які спрямовані на формування у членів суспільства екологічної культури, гуманності, наукового обґрунтованого відношення до природи, як до вищої національної і загальнолюдської цінності.

Завершальним етапом цього процесу має стати попередження необоротних змін у навколишньому середовищі та збереження всієї різноманітності тваринного і рослинного світу. Високим рівнем екологічної культури людини є її активна діяльність із збереження природи.

Метою роботи: є формування елементів екологічного світорозуміння, здійснення екологічного виховання дітей дошкільного віку методами проектної діяльності, розвиток у дітей екологічні знань, вмінь і навичок з охорони природи, визначення діяльності людини в природі, позитивного ставлення до природного довкілля, формування реалістичних уявлень про явища природи, розвиток вмінь помічати в природному оточенні нове, формувати елементи творчості у рольову поведінку та мовну аргументацію засобами проектної діяльності.

Виходячи з мети дослідження, визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати основні етапи формування екологічних знань у дітей дошкільного віку в історії педагогічної думки.
2. Вивчити стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та освітній практиці.
3. Уточнити сутність базових понять і категорій, окреслити головні принципи екологічного виховання дітей дошкільного віку.
4. Розробити зміст, форми та методи екологічного виховання засобами проектної діяльності.

Об'єкт дослідження – процес екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Предметом дослідження є зміст, форми та методи екологічного виховання засобами проектної діяльності.

У ході виконання роботи використано комплекс **методів дослідження**:

- *теоретичних* – аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, аналогія, зіставлення, метод конкретизації й систематизації теоретичних знань у процесі розробки завдань дослідження;

- *емпіричних* – спостереження (пряме, опосередковане, самоспостереження), анкетування, опитування, тестування, бесіди зі студентами; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний);

- за допомогою *історичного* методу досліджувався розвиток руху екологічного виховання у різних країнах світу.

- *структурно-функціональний* метод використовувався при аналізі окремих компонентів структури засобів проектної діяльності.

- *логіко-семантичний* метод дозволив визначити окремі ключові категорії та поняття.

- *метод графічного зображення* був застосований для спонукання до відтворення малюнка засобами образотворчого мистецтва.

Теоретичне значення. Вивченню проблеми екологічного виховання присвячені роботи видатних педагогів минулого: О. Духновича, К. Ушинського, В. Сухомлинського. І в наш час багато науковців та педагогів-практиків присвятили свої дослідження проблемі екологічного виховання, серед них: Лисенко Н., Яришева Н., Глухова Н., Скребець В., Фокіна В., Ніколаєва С., Плохій З., Кондратьєва Н. та ін.

Значення отриманих результатів дослідження полягає в ефективності форм та методів дослідження, формує знання дітей про екологію, спрямовує мету й мотиви дій; психологічні положення про визначальну роль образного мислення у формуванні світогляду дитини дошкільного віку, принципи індивідуального й особистісного підходів; психолого-педагогічні наукові здобутки, присвячені сутності екологічного виховання особистості, його

змісту, методам, особливостям розвитку емоційної сфери в контексті становлення пізнання й основ світорозуміння дошкільників.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані у практиці вихователями дошкільних та керівниками гуртків у позашкільних навчальних закладах при розробці проектів із екологічного виховання, методичних рекомендацій.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі дошкільного навчального закладу № 49 м. Житомира.

Структура дипломної магістерської роботи визначається метою та завданнями дослідження, складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (95 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 108 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. Сучасний дошкільний навчальний заклад є першою сходинкою збагачення дітей знаннями про природне і соціальне оточення, знайомство з загальною, цілісною картиною світу та формування науково-обґрунтованого, морального й естетичного ставлення до нього.

Зростає роль дошкільного навчального закладу у формуванні відповідальності особистості за історичну долю країни та всебічний прогрес українського суспільства.

Цілеспрямований процес формування відповідального ставлення дошкільників до природи в усіх видах навчальної суспільно корисної діяльності та спілкування з природою складають сутність екологічної освіти і виховання, які конкретизують і поглиблюють основну ціль – формування екологічної культури, екологічної відповідальності.

Екологічне виховання передбачає перш за все, формування у дитини емоційного, бережливого ставлення до об'єктів природи, здатності бачити їх красу, а не детальні біологічні знання особливостей кожного виду рослин і тварин. У дошкільному навчальному закладі формуються перші уявлення про навколишній світ, про живу і неживу природу, про ставлення до природи, що виявляється у конкретній поведінці на емоційному рівні.

Завдання екологічного виховання – сприяти накопиченню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти, примножувати її, формувати вміння і навички діяльності в природі. Екологічна філософія закликає нас до самообмежень у стосунках з довкіллям.

Саме екологічна освіта і виховання ставлять за мету докорінну зміну психологічних особливостей людини щодо її стосунків з природою, перетворення їх зі споживацьких на екологічно-відповідальні, особисто значимі. Таким чином, в екологічному вихованні дошкільників необхідно відмовитися від багатьох стереотипів, які були сформовані в попередні роки. Природа не повинна розглядатися лише з утилітарної точки зору. Перш за все,

необхідно показати дітям її унікальність, красу і універсальність (природа – середовище життя всіх істот, включаючи людину; об'єкт пізнання, задоволення її етичних і естетичних потреб; і лише потім – об'єкт людського споживання). Тобто девізом в роботі з дітьми повинно стати: «Не зламай – якщо можна, не рубай – якщо можна, пожалій – ти це можеш».

Сьогодні можна стверджувати: екологічне світорозуміння формується в процесі засвоєння екологічної культури суспільства, яка відображує досвід взаємодії людини і природи. Засвоюючи елементи екологічної культури, особистість стає екологічно вихованою. Це нова якість особистості, яка виявляється в системі особистісних утворень, у свідомості, діяльності, в емоціях і почуттях. Настав час, коли основну мету екологічної освіти слід вбачати у сприянні формуванню доцільної культури поведінки в довіллі і громадської відповідальності за його збереження, а також уміння приймати правильні рішення і вирішувати екологічні проблеми. Отже, формування екологічної відповідальності у дошкільників це передусім навчання екологічній культурі, яку ми визначаємо як форму адаптації етносу до природних умов творення свого довілля.

У системі екологічного навчання і виховання дошкільників педагоги враховують той факт, що ставлення до природи включають три аспекти. Перший виражає ставлення до природи як предмета матеріального виробництва, об'єкта праці та життєдіяльності людини. Другий – як ставлення до особистих природних даних, до свого організму, який включений в систему екологічної взаємодії. Третій показує ставлення людей до діяльності, пов'язаної з вивченням і охороною навколишнього природного середовища.

2. У наші дні особливого значення набуває відповідальне ставлення людини до природи. Збереження здоров'я людей, забезпечення їх продуктами харчування, енергією, охорона природного середовища від забруднення і розрухи, збереження генетичної різноманітності біосфери стали глобальними проблемами, які потребують негайного вирішення. У психолого-педагогічній

літературі існує значна кількість праць, в яких розв'язується завдання екологічного виховання.

Досвід літньої колонії «Бадьоре життя» Станіслава Швацького з її багатогранною діяльністю, імпрровізацією, грою, вивченням мистецтва, естетики природи, а на її матеріалах – з організацією образотворчості; теорія і методика еколого-естетичного виховання Софії Русової; система роботи закарпатської «школи під дубом»; української народної «школи-родини»; «школи під голубим небом» Василя Сухомлинського; «природо-оздоровчої школи» Порфирія Іванова; «природообразотворчої школи» Золтана Баконія заклали підвалини для розвитку культурно-екологічного типу освіти в Україні, що вбирає в себе кращі надбання народних і наукових поглядів на природу та людину.

3. Сучасні концепції дошкільного виховання орієнтують практиків на формування особистості як одне з першочергових завдань навчально-виховної роботи з дошкільнятами. Важливою ознакою розвиненої особистості дитини є активність, котра проявляється у різних сферах: ігровій, трудовій діяльності, пізнанні навколишнього, взаєминах з дорослими та однолітками. Це робить особливо актуальним пошук таких педагогічних технологій, в основі яких лежало б забезпечення активної позиції вихованців, надання їм ініціативи у найрізноманітніших видах діяльності. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти до кінця дошкільного віку у дитини має бути сформований природодоцільний світогляд, в основі якого – усвідомлення дитиною себе як частки природи, відчуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї та внаслідок її дій у довкіллі. Важливий і актуальний для сьогодення є такий напрямок роботи як екологічне виховання. Головний напрям, який може забезпечити успішне розв'язання завдань екологічного виховання дошкільнят є розвиток пізнавальної активності дітей у процесі ознайомлення їх з природою. В центрі уваги педагогів має бути не просто повідомлення дітям окремих фактів та узагальнень, а їх оцінка, спрямована на усвідомлення екологічної цінності природи, її єдності з людиною. Саме це дозволить

формувати у них не тільки екологічне мислення (тобто вміння розмірковувати з приводу даної теми), але і, що важливіше, вірну поведінку, правильну діяльність. Головною метою екологічного виховання є закладання основ для розвитку у кожного екологічної культури особистості, без формування якої не можна розраховувати на подолання тієї глибокої еколого-економічної кризи, в якій перебуває Україна. Вирішуючи це завдання, сучасна дошкільна педагогіка знаходиться перед проблемою змісту та вікової специфіки того образу досконалого навколишнього світу, котрий здатна досягнути (сприйняти і осмислити) дитина дошкільного віку. Цей образ у філософії отримав назву соціально-економічного ідеалу, зміст якого має яскраво виражену вікову специфіку. Формування його вже в дошкільному віці базується на засвоєнні дітьми певної сукупності знань, зокрема основ екології (знання про залежність живих організмів від умов існування: екологічні потреби рослин, пристосувальні властивості тварин, сезонні зміни в живій та неживій природі тощо). У дошкільному віці у формуванні екологічного ідеалу основна увага має надаватися двом його сторонам – естетичній та моральній.

4. Визначення обсягу і змісту знань, що забезпечують повноцінний розвиток дитини дошкільного віку – одна з традиційних проблем педагогіки. Першість у вирішенні цієї проблеми належить Я. Коменському. Основним змістом екологічного виховання дошкільників сучасні вчені вважають два аспекти: передачу екологічних знань та їхнього трансформацію особистістю у ставлення до природи, що виявляється в діяльності. Результатом екологічного виховання Р. Пустовіт визначає екологічно виховану особистість.

Екологічне виховання дошкільників має за мету не тільки подання відповідних знань, а й спрямованість на усвідомлення екологічної цінності природного середовища у єдності його з людиною. Дітям дошкільного віку необхідно надавати знання у доступній для них формі, щоб спонукати подальше пізнання навколишнього, розвивати і виховувати дитину.

Обрані форми і методи роботи з екологічної освіти створюють цілісну систему для забезпечення екологічного виховання дошкільників.

Побудова методів екологічного виховання базується на наступних принципових моментах:

1) урахування специфіки змісту екологічного виховання, що виходить з біоекології з її центральним поняттям взаємозв'язку організму і середовища;

2) підход до будь-якої спільної діяльності як педагогічного методу, якщо ця діяльність:

- насичена екологічним змістом,
- дозволяє вирішувати завдання екологічного виховання дітей,
- систематична, регулярно повторювана;
- планується і організовується вихователем;
- націлена на досягнення освітньо-виховного результату;

3) одночасне вирішення у діяльності виховних та освітніх завдань і розуміння їх співвідпорядкованості в екологічному вихованні.

Застосування еколого-педагогічних технологій, зокрема, методу проектної діяльності вимагає: докладного опису всіх заходів з вказівкою їх виховно-освітніх цілей (завдань), способів організації, сценарієв проведення; чіткого помісячно-тижневого планування заходів.

Отже, проектне навчання є компетентнісно зорієнтованим, перетворює учня на суб'єкт педагогічного процесу, підсилює його щире прагнення до саморозвитку, соціальної самореалізації, формує цілісну систему життєвих компетенцій.

5. Розроблені та висвітлені у праці науково-методичні рекомендації можуть бути використані у масовій педагогічній практиці роботи дошкільних закладів, навчальному процесі педагогічних училищ та вищих навчальних закладів, у післядипломній підготовці та перепідготовці педагогічних кадрів, у організації спільної навчально-виховної роботи дошкільного закладу з сім'єю.

Таким чином, екологічна освіта – це безперервний процес засвоєння цінностей і понять, що спрямовані на формування умінь, які необхідні для усвідомлення і оцінки взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою і довкіллям. Вона передбачає формування умінь приймати екологічно відповідальні рішення.

Література

1. Авдеев В.Ф., Пирогов Б.І., Непийвода В.С. Роль людського фактору у вирішенні екологічної проблеми/ У зб. Рациональне природокористування та охорона навколишнього середовища. Курс лекцій. – К., 1991. Барабаш М.Б., Баштаник В.П., Лях І.А. Екологічні проблеми України. Запитання і відповіді. — К., 1989.
2. Бачинський Г.О. Соціоекологія як окрема наука і питання викладання соціоекологічних знань у вузах / У зб. Рациональне природокористування та охорона навколишнього середовища. Курс лекцій. — К., 1991.
3. Біла І. Вчимо дивитися, бачити й творити // Дошкільне виховання. – № 4. – 2004. – С. 14 – 18.
4. Білан О. І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. – Львів, 1996. – 71 с.
5. Бусленко В. Організація еколого-оздоровчої роботи в дошкільному навчальному закладі // Дитячий садок. 2004. – с. 21-23
6. Вашуленко Т. Екологічні ланцюжки // Дошкільне виховання. – № 7, 1997. – с. 18-20.
7. Ващенко Г. Комунізм, інтернаціоналізм і виховання любові до Батьківщини // Визвольний шлях: Зб. – Лондон, 1956. – С. 313.
8. Ведмеденко Б.Ф., Ведмеденко Д.В. Експериментальна педагогіка в школі. – Чернівці, 1995.
9. Веретеннікова О. О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. – К.: Вища школа. – 1979. – 365 с.
10. Висоцька Є. «Я землі цієї паросток зелений...» // Дошкільне виховання. – № 8. – 2001. – С. 20-51
11. Воробей Г. Є. Екологічне виховання дітей з допомогою казок В. Сухомлинського // Бібліотека вихователя дитячого садка. № 23. – 2005. – с. 1– 70.

- 12.Галуза С. Любіть весняну Україну // Палітра Педагога. – № 1. – 2005. – С. 5 – 7.
- 13.Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу // Дошкільне виховання. – № 10. – 2001. – С. 8 - 9 .
- 14.Глухова Н. Перший крок до природи // Дошкільне виховання. – № 3. – 2005.
- 15.Глухова Н. Стан довкілля – турбота кожного із нас // Дитячий садок. – № 25 – 26. – 2004. – С. 44 – 49.
- 16.Громик Є. Гра – найсерйозніша справа // Поч. школа – 1999. – № 7 – с. 41-43
- 17.Грицан М., Курик М. Сучасна екологічна освіта: передумови, принципи, завдання // Дошкільне виховання. – 2001. – №10. – С. 6-7.
- 18.Денисенкова Н., Маврина Я.Ваш ребёнок познает мир. Как знакомить малыша с природой// Дошкольное воспитание. –2000. –№2. – С. 91-100
- 19.Друзь Б.Г. «Виховання пізнавального інтересу молодших школярів в процесі навчання». – К.: Радянська школа, 1978. – 160 с.
- 20.Дяченко Т. Мандруємо екологічного стежиною // Дошкільне виховання. - № 5. – 2002. – С. 28.
- 21.Жесткова Н.С. Возможные виды природоведческой информации в классной и внеклассной работе // Начальная школа. – 1987. – № 12. – с. 39-40. Основи дошкільної педагогіки / За ред. А. В. Запорожця, Т. А. Маркової. М., 2000.
- 22.Карпенко Л.В, Три ведмеді. Ліплення з солоного тіста в дошкільному закладі// Все для вчителя. –2011. –травень (№13-14) с. 139
- 23.Конькова Т.І., Третьак Л.В. До витоків народного виховання / Традиції і виховання у світовій народній педагогіці / Матеріали конф. – Ч.І. – Рівне, 1995. – С. 55-57.
- 24.Лобчук О. Перевірка і оцінювання звязних висловлювань молодших школярів // Початкова школа. – 2004. – №3. – С. 9-11.

- 25.Базова програма для розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі»/ Наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононенко. 2-ге вид., випр. К.: Світич, 2008. 430 с.
- 26.Лисенко Н. В. Дошкільник і екологія. – К.: РУМК, 1991. – 126 с.
- 27.Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку: Навчальний посібник / Н. В. Лисенко. – Львів: Світ, 1994. – 144 с.
- 28.Лисенко Н.В. Практична екологія для дітей. – Івано-Франківськ, 1999.
- 29.Лисенко Н.В. Екологічне виховання дошкільників. – К.: «Освіта», 1993.
- 30.Лисенко Н. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дошкільників // Дитячий садок. – 2004. – № 25 – 26. – С. 10 – 44.
- 31.Маршицька В. Екологічне виховання: соціально-моральні задачі //Дошкільне виховання.- 2003. – №11. – С. 7-9.
- 32.Маршицька В. В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. «Дошкільна педагогіка» / В. В. Маршицька. – К., 2003. – 20 с. Маршицька В.В. Екологічні проекти //Дошкільне виховання. – 2001. – №5. - с. 24 - 25.
- 33.Маршицька В.В. Захищені законом //Дошкільне виховання. – 2000. – №3. – с. 12 - 14.
- 34.Маршицька В.В. Лісові ігри //Дошкільне виховання. – 2000. – №10. – С. 20 - 21.
- 35.Маршицька В.В. Наступність в екологічному вихованні дошкільників та молодших школярів /Еколого-натуралістична творчість. Науково-методичний вісник №3 – К., НЕНЦ, 2002. – С. 242 - 244.
- 36.Маршицька В.В. Природа відкриває свої таємниці //Дошкільне виховання. – 1999. – № 7. – С. 14 - 15.
- 37.Маршицька В.В. Софія Русова про екологічне виховання дошкільників / Матеріали третьої міжнародної науково-практичної конференції 17-19 листопада 1999 р. – Чернівці. – С. 163 - 166.

- 38.Маршицька В.В. Теоретичні основи виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку /Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді) – Зб. наук. праць. – К.: Пед. думка, 2000. Кн.1. – 340 с. – С. 148 - 154.
- 39.Машовець М. Зима розважає і навчає// Дошкільне виховання. – 1999. – № 2, С. 16-17
- 40.Екологія: основи теорії і практики. Навчальний посібник / За ред. Потін А.Ф., Медвідь В.Г. та ін. – Львів: «Новий світ – 2000» Магнолія Плюс, 2003. – 296 с.
- 41.Екологія людини: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. М. Микитюк, О. З. Злотін, В. М. Бровій та ін. – Харків, Ранок. – 1998. – 208 с.
- 42.Миколаєва С.М. «Система екологічного виховання дітей у дошкільному закладі». М., 2005.
- 43.Миколаєва С.М. Юний еколог: програма і умова її реалізації в дитячому саду. М., 2009.
- 44.Николаева С.Н. Методика экологического воспитания детей. – М.: «Академия», 1999.
- 45.Николаева С.Н. Теория и методика экологического образования детей. – М.: «Академия», 2002. 16. Плохій З.П. Виховання екологічної культури дошкільників: Метод. посіб. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002.
- 46.Плохій З. П., Дьоміна І. С. Методичні рекомендації для працівників навчально-виховного закладу «школа – дитячий садок». – К.: «Вища школа», 1988.
- 47.Плохій З.П. Формування екологічної мотиваційної діяльності дошкільнят // Дошкільне виховання. – 2005. – №7. – С. 19-21.
- 48.Половіна О.А. Гармонія природи і мистецтва у вихованні дошкільнят // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: Збірник

- матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 27-28 березня 2003 р.: У 5 т. / Ред.кол.: М.І. Шкіль (відп. ред.) та ін. – К.: Вид-во Європейського університету, 2003. – Т.4. – С. 263-267.
- 49.Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / Наукове керівництво: О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко. – К.: «Богдана», 2003.
- 50.Романовська Д. Світ навколо нас – і я його частинка. Еколого-психологічний тренінг. // Психолог. – № 21. – 2006. – С. – 16 – 24.
- 51.Рыжова Н. Экологическое воспитание детей с позиции новой парадигмы // Дошкольное воспитание. – 2001. – № 7. – С. 61-70.
- 52.Скребець В. Екологічна психологія // Психолог. – № 9. – 2006. – С. 5 – 7.
- 53.Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения: в 3-х т. т.1. – М.: «Педагогика», 1979.
- 54.Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибр. Твори: У 5-ти т. – Т. 3. – С. 303.
- 55.Трохимчик С.В. Екологічна стратегія виживання людства / У зб. Рациональне природокористування та охорона навколишнього середовища: Курс лекцій. – К., 1991.
- 56.Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників: [метод. посіб.]/ З. П. Плохій. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. – 173 с.
- 57.Половіна О.А. До питань формування естетичного відношення дітей до природи мистецтвом живопису // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 186.: Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 109-116.
- 58.Половіна О.А. До проблеми формування у дошкільників естетичних почуттів до природи // Проблеми наступності освіти та розвитку особистості в контексті взаємодії освітніх закладів. Збірник матеріалів міжрегіональної науково-практичної конференції. – Житомир, 2003. – С. 69-71.

- 59.Половіна О.А. Мистецтво як джерело формування естетичних вражень дошкільників // Науково-дослідна діяльність молодих вчених: особливості підготовки майбутнього вчителя: Матеріали звітної науково-практичної конференції 19-20 травня 2003 р. / Укл.: П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко, І.О.Нікуліна. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2003. – С. 205-211.
- 60.Половіна О.А. Навчання через казку: підготовка педагогів дошкільного фаху до використання нестандартних освітніх технологій // Оновлення змісту та форм дошкільної і початкової освіти України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Миколаїв: МДУ, 2003. — С. 119-122.
- 61.Половіна О.А. Психологічні особливості формування у старших дошкільників естетичного ставлення до природи // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Пед. науки). – № 1. – Бердянськ: БДПУ, 2005. – С. 45-51.
- 62.Половіна О.А. Сприймати природу розумом і серцем // Дошкільне виховання. – 2006 р. – № 11. – С. 10-13.
- 63.Половіна О.А. Філософський аспект формування естетичного ставлення до природи // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. – Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: Зб. наукових праць. – Випуск 2. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – С. 151-155.
- 64.Половіна О.А. Формування у старших дошкільників естетичного ставлення до природи засобами ознайомлення з пейзажним живописом // Наука і сучасність: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – Том 58. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 89-101.
- 65.Роганова М. В. Модель формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до природи засобами мистецтва // Наука і сучасність. Збірн. наук. Праць НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К.: Логос, 2001.- Вип. XXV.- с. 133-139.

- 66.Роганова М. В. Формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до природи засобами мистецтв: дис. кандидата пед. наук/ М. В. Роганова. – К., 2001. – 225 с.
- 67.Роганова М.В. Виховні можливості музики у всебічному розвитку особистості // Проблеми освіти / Науково-методичний збірник. – Київ: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2000. – Вип. 20. – С. 164-171
- 68.Роганова М.В. Духовна єдність людини та природи – основа еколого-естетичного виховання особистості // Гуманізація навчально-виховного процесу / Науково-методичний збірник. – Вип. № VI. – Словянськ: ІЗМН-СДПІ, 1999 – с. 255-260.
- 69.Роганова М.В. Педагогічні умови формування у дошкільників ціннісно-естетичного ставлення до природи засобами мистецтва // Гуманізація навчально-виховного процесу/ Збірник наукових праць. – Вип. IX. – Словянськ: Видавничий центр СДПІ, 2000. –С. 138-147.
- 70.Роганова М.В. Розвиток дитячої музичної творчості – основа розвитку таланту // Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі / Наукові праці міжнародної науково-практичної конференції (27-29 вересня 1999 р.). – Словянськ: СДПІ, 1999. – С. 113-116.
- 71.Федіна К., Пісна В. Природа – краса і чинник життя // Дошкільне виховання. – № 25. – 2002. – С. 29.
- 72.Г. Філіпова. «Екологічне виховання основи»// Дошкільне виховання. – 1996 – №10
- 73.Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – С. 276 – 278.
- 74.Цветкова И.В. Экология для начальной школы. Игры и проекты. Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: «Академия развития», 1997. – 192 с.
- 75.Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: Навч. посібник. – К.: «Вища школа», 1993.

- 76.Ходить гарбуз по городу: Ігрове комплексне заняття з ліплення// Розкажіть онуку. –2003. –№ 27. – С. 6-7
- 77.Художник, влюблённый в море/ Путишествие с художником Айвазовским// Дошкольное воспитание – 2009. – №7, с. 91-101.
- 78.Україна. Міністерство освіти і науки. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С», 2003.
- 79.Україна. Закон «Про дошкільну освіту»: закон від 11 липня 2001 р. № 2628-III //Наша школа. – 2001. – № 5. – с. 75-87.
- 80.Україна. Президент. (1999- Кучма Л.Д.) Національна доктрина розвитку освіти: Затверджено Указом від 17 квітня 2002 р. №347/2002 //Дивослово. –2002. – №9 – с. 49.
- 81.Україна. Кабінет Міністрів. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття»): Постанова від 3 листопада 1993 р. N 896 //Освіта. – 1993. – № 41 – с. 2-4.4. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти: Постанова від 25 квітня 1998 р. № 26601/33 //Освіта. – 1998 – №34 – с. 3-4.
- 82.Україна. Кабінет Міністрів. Про схвалення концепції Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки: Розпорядження від 12 липня 2006 р. №396 //Орієнтир – 2006 – с.12.
- 83.Взаємодія дитячого садка і сім'ї з питань екологічного виховання // Дитячий садок. – № 25 – 26. – 2004. – С. 50 – 67.
- 84.Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – № 1. – 1999. – 59 с.
- 85.Без природи життя неможливе // Дитячий садок.– 2004. – с. 9
- 86.Програма розвитку та виховання дитини раннього віку «Зернятко» / Наук. керівник О.Л. Кононко. – К., 2004.
- 87.Виховуємо захисників природи // Бібліотека вихователя дитячого садка. № 3 – 4. – 2006. – С. 114 – 120.
- 88.Взаємодія дитячого садка і сім'ї з питань екологічного виховання // Дитячий садок. – № 25 – 26. – 2004. – С. 50 – 67.

- 89.Дитина. Програма навчання і виховання у дитячому садку. – К.: Освіта, 1993. – 266 с.
- 90.Досвід екологічного виховання в ДНЗ // Бібліотека вихователя дитячого садка. - № 1 – 2. – 2005. – С. 12.
- 91.Дорога в дивосвіт (екологічна стежина, екологічні ігри)// Дитячий садок. – № 37. – С. 24.
- 92.Дивний світ природи (заняття з екологічного виховання)// Бібліотека вихователя дитячого садка. – № 13 – 14. – 2006. – с. 80.
- 93.Екологічна мандрівка // Бібліотека вихователя дитячого садка. - № 11. – 2004. – С. 14 – 16.
- 94.Екологія і довкілля // Дитячий садок. 2004. – С. 7.52
- 95.Земля – наш дім. Збірник / Укл. А.І Алексєєв, Ю.М.Головіна: під загальною редакцією А.С. Онєгова. – М., 1983.